

Vse to pa še ne pomeni, da Smiljan Rozman v romanu *Nekdo* ni izpričal resničnega pisateljskega daru. Omenil bi samo tri odlike: živahno, barvito pripoved (roman se nenavadno gladko in napeto bere in bo brez dvoma imel pri publiku uspeh), nagla, učinkovita karakterizacija okolja in oseb (posamezne epizode so močnejše kot celota in bi mogle postati samostojne novele, predvsem zgodba o očku Marcelu) ter izjemen smisel za humor in grotesko (v spominu najdlje ostane grozljivo groteskni lik sodobne Sibile, junakove gospodinje, ki pa jo je pisatelj prehitro pozabil). Te odlike so izrazite predvsem v obrobni portretih in epizodah in zato je drugi del Rozmanove epske kompozicije — pripoved o širšem kolektivu — mnogo močnejši kot vodilna individualna zgodba. Žal pa je pisatelj idejno poudaril predvsem to zgodbo in se resnično dobri odlomki niso utegnili umetniško izživeti. Verjetno bi iz pričujoče mozaične snovi nastala dobra zbirka novel, zlasti če bi pisatelj uporabil pubertetnikov medij (nekakšen slovenski Saroyan!).

Zreli odstavki, živahni, barviti, lirčni in groteskni, vseskozi prepričljivi in pretresljivi, potrjujejo domnevo, da v Smiljanu Rozmanu živi zdrav, umetniško plodovit občutek za življenjsko pristnost, za veličino življenjske resničnosti. To vliva upanje, da bo v novem, že napovedanem Rozmanovem tekstu pristna osebna zavzetost izrinila tuje, nepremišljeno privzete elemente, ki so se zdaj izkazali za umetniško jalove, in da tedaj ne bo treba ob junakovi podobi z Župančičem potožiti: »Teško mi pravzaprav s teboj: saj nisi nikak upesnitve vreden heroj!«

Mitja Mejak

JOSIP WESTER, NOVOMEŠKI SPOMINI

Za muzejski teden v oktobru 1958 je Dolenjska muzejska knjižnica ponatisnila* Westrove Novomeške spomine in jih izdala kot drugi** zvezek svojih publikacij. Zveza dolenjskih muzejev (Dolenjski muzej v Novem mestu, Posavski muzej v Brežicah in Belokranjski muzej v Metliki) se je namenila v svoji knjižnici izdajati dela, ki bodo obravnavala arheologijo, zgodovino in etnologijo Dolenjskega. Izdaja Westrovih spominov je v skladu s to zamisljo in predstavlja nov donesek k poznavanju preteklosti dolenjske metropole.

Josip Wester je dolenjski rojak iz Radulj pod Bučko. Prvi pouk je dobil v Novem mestu. Gimnazijo je študiral v Ljubljani, slavistiko v Gradcu in je postal profesor. Živo se je zanimal za problematiko našega šolstva in je o njej razpravljal tudi v tisku. Z Jakobom Sketom je pripravil več izdaj slovenskih beril za gimnazijo. V skladu s svojim prepričanjem, da si morata biti fizično in umsko delo v ravnovesju, je bil prof. Wester navdušen športnik in vztrajen popotnik, zlasti hribolazec. Z izrednim čutom za naravo in z željo po spoznavanju lepote je večkrat prekrizaril domačo deželo (v okviru tedanje Avstrije), nekajkrat pa je pogledal tudi v tujino. Najbolj ga je navdušila Koroška s pokrajinskimi in etničnimi svojstvi alpskega sveta. Njegova posebna ljubezen je postal alpinizem. Podvrget si je vse vrhove v Julijcih in Grintavcih in mnoge

* Josip Wester, *Novomeški spomini*. Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino leto IV. in V.

** Kot prvi zvezek Dolenjske muzejske knjižnice je izšla Staneta Gabrovca *Najstarejša zgodovina Dolenjske*. Za tretji zvezek pripravlja dr. Metod Mikuž *Partizansko Dolenjsko*.

na našem jugu. Svoja popotovanja je znal opisati lepo in izvirno. Uvrstil se je med najboljše potopisce in najmarljivejše sodelavce Planinskega vestnika.

Z Novomeškimi spomini je Josip Wester pomnožil slovensko memoarno literaturo. Vrsta naših memoaristov je razmeroma skromna. Najmočnejša je skupina politikov in javnih delavcev, ki so v obliki spominov popisali svoj čas, sodobnike, politične in kulturne boje (Šuklje, Vošnjak, Hribar, Tuma, Sernek). Bolj osebno (v vseh spominih so dogodki gledani subjektivno!) je napisana druga skupina memoarnih del — avtorji se osredotočijo skoraj samo na svoje življenje, poklic in zanimanje (Holz, Trdina, Lah, M. Murko). Westrovih spominov ne moremo uvrstiti v nobeno od teh dveh skupin. So nekaka miniaturna po obsegu in vsebini in skušajo po avtorjevih besedah izpopolniti mozaik »novomeške preteklosti«.

Avtor je preživel v Novem mestu trikrat po tri leta. Vsako triletko označujejo drugačne družbene in politične razmere, ki so iz te knjižice lepo razvidne. Res je, da pripoveduje pisatelj največ o šolskih razmerah, ker je bil pač profesor in ravnatelj gimnazije, vendar zvemo marsikaj tudi o javnem življenju v mestu.

Ko je hodil Wester v deško osnovno šolo (1882—1885), je bilo Novo mesto podeželsko mesto z nekaj več kot dva tisoč »dušami«, ki so ga po Trdinovih besedah označevale tri stvari: kuta, sablja in pero. V mestu so bili redovniki frančiškani, ki so imeli v rokah vse šolstvo. Nad mestnim mlinom je bilo nastanjeno vojaštvo. Ob slovesnih priložnostih se je pokazala meščanska garda v značilnih uniformah. Trgovci in obrtniki v mestu so bili povečini tujci, kakor je razvidno iz njihovih imen: Rizolli, Seidl, Brunner, Fischer. Enkrat dnevno se je okoli štirih popoldne na Glavnem trgu ustavil poštni voz iz Ljubljane. To je bil dogodek dneva.

Drugič je bival pisec spominov v Novem mestu kot profesor (1900—1902). Na gimnaziji sta tedaj poučevala le še dva frančiškana, ostali profesorji so bili laiki. Ravnatelj je bil pisatelj dr. Fran Detela. Učni jezik je bil v nižji gimnaziji že slovenski, v višji še vedno nemški. Slovenci so se zbirali v Narodnem domu, ki je imel dobro založeno čitalnico. Nemci so zahajali v Kazino. Počasi sta prodirala v mesto šport in planinstvo. Kot prikazen iz preteklih dni so meščani gledali na ulicah Janeza Trdino z neizbežno rdečo ruto in marelo.

V prevratnih dneh ob koncu prve svetovne vojne je bil prof. Wester imenovan za gimnazijskega ravnatelja v Novem mestu (1918—1921). Šola je bila tudi navznotraj potrebna »popravit«. Težko je bilo z mladimi ljudmi, ki so preživeli vojno. Življenje se sedaj naglo razvija. V šole in urade je uvedena materinščina. Stara humanistična gimnazija več ne odgovarja potrebam časa: novomeška gimnazija postane realna. Železnico pa ima mesto že od leta 1915.

Kot kronika se bero ti spomini, vendar pisatelj ni samo registrator dogodkov. Povedati nam hoče, kako si je slovenstvo počasi in vztrajno pridobivalo svoje jezikovne in politične pravice, kako so domači trgovci osvajali kapital, kako se je poštni voz umaknil železnici in kako je črno-žolto zastavo uporabil šolski sluga, na njenem mestu pa je zaplapolala trobojnica. Ti dogodki so posledica splošne zgodovinske zakonitosti. Novo mesto je v tem primeru le njihova slučajna lokalizacija, njihov značaj pa je splošno slovenski.

Knjižico je uredil Janko Jarc, ravnatelj muzeja v Novem mestu. Bibliografija nas seznani z obsežnostjo Westrovega pisanja (šolstvo, planinstvo, literarna in gledališka kritika, kulturna in literarna zgodovina, čebelarstvo in

priložnostna publicistika). Izčrpane opombe dopolnjujejo tekst in bralcu oprijemljivo predstavljajo novomeško preteklost. K temu pripomorejo tudi zanimive fotografije v knjižici. Stvarno in toplo hkrati je urednik napisal uvodno besedo o Josipu Westru — pozna se, da jo je napisal človek iz generacije »novomeških romantikov«.

Danica Zupančič

GLEDALIŠČA

JOHN OSBORNE, OZRI SE V GNEVU!

Osbornov blesteči vzpon v sodobni dramatiki ima nekaj senzacionalnega — mlad neznan avtor si z enim samim naskokom, svojim prvcem Ozri se v gnevu! osvoji vse evropske odre in o junaku njegove igre se na široko razpiše ves svetovni revialni in časopisni tisk, prvcu sledi kmalu nato drugi glavni dobitnik, komedija *The Entertainer*, in nato vabilo k filmu, slava in bogastvo.

Evropski tisk pa posveča manj pozornosti literarni in oblikovni strani Osbornovega prvenca Ozri se v gnevu kakor dejstvu, da je v glavnem junaku Jimmyju Porterju očitno upodobljen tip mladine, ki se je rodila v letih druge svetovne vojne in danes, ko dozoreva, ne najde svojega mesta v družbi ter se izživlja v popolni negaciji obstoječega sveta, v katerega je vrojena, kakor bi dejal Sartre. In v Jimmyju Porterju, brez dvoma na zunaj najbolj neljubeznivem junaku, ki se je kdaj razkazoval na odrskih deskah, je sociološko usmerjena kritika spoznala ne samo nekatere značilne poteze angleških mladostnikov — rokovnjačev, tako imenovanih teddy-boys, med katere je za svoje pubertete spadal tudi avtor, marveč tudi neangleške nalike tega mladostnega asocijalnega tipa, ki so znani v Franciji kot čudaški sartrovci, v Nemčiji kot Halbstarke, v Rusiji in na Poljskem kot huligani. Literarna kritika pa je skušala z literarnimi reminiscencami prodreti globlje v Jimmyjev značaj: videla je v njem sodobnega Alcesta, ker je tako nepopustljivo resnicoljuben in kritično posmehljiv, sodobnega Hamleta, ker je plemenit in hkrati jezljivo krut, sodobnega Wertherja, ker trpi za družbenim svetoboljem. Vse te opažene poteze brez dvoma sestavljajo zapleteni Jimmyjev značaj, zaradi česar je Jimmy zelo splošno človeški tip in vendar zaradi trdnega časovnega in krajevnega okvira, v katerega je postavljen, hkrati vseskozi angleški. Kaj je pravzaprav na tem junaku izrazito angleškega in kaj je splošno evropskega, se pravi, tistega, kar je tako zelo razgibalo ves evropski tisk ob tem Osbornovem delu?

Angleško je v tem delu predvsem troje: da je jeza, ki jo otesa Jimmy na vso svojo okolico na odru, predvsem na svojo potrpežljivo in lepo ženo Alison, brez dvoma v zvezi z zgodovinskim dejstvom, da je prišel britanski imperij na psa in da življenjske perspektive za današnjo angleško mladino niso več tako rožnate, kot so bile za viktorijanske dobe; nadalje, se čuti ta odrasli teddy-boy po svojem rodovnem poreklu socialista in nagonsko mrzi vse viktorijansko meščanstvo, ki je še vedno na krmilu, njegovo moralno zlaganost, njegove zaprašene konvencije in ideale; in končno, da izhaja ta izobraženi

* Uprizoritev ljubljanske Drame; režiser France Jamnik; scenograf Niko Matul.